

Hikmet Yurdu, Yıl: 12 C: 12 Sayı: 24 Temmuz – Aralık, 2019/2, ss. 155 - 179

Hatîb Bağdâdî İle İbnü's-Salâh Şeh- rezûrî'nin Hadîs Ve Sünnet Anlayışlarının Karşılaştırılması

A Comparison Of Comprehension Between Khatib Baghdadi And Ibn Salah

Dr. Öğr. Üye. Sedat Yıldırım

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

seyfullah_04@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5758-8229

ATIF: Yıldırım, Sedat, "Hatîb Bağdâdî İle İbnü's-Salâh Şehrezûrî'nin Hadîs Ve Sünnet Anlayışlarının Karşılaştırılması", YIL: 12, CİLT: 12, SAYI: 24, Temmuz - Aralık 2019/2 ss. 155 - 179

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21 Nisan/April 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 24 Nisan/April 2019

Yayın Tarihi / Published: 01 Temmuz/July 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Aralık /July-December

YIL/ Year :12 Cilt / Volume: 12 Sayı / Issue: 24 Sez / Pub Date:

Temmuz-Aralık, 2019/2 Sayfa / Pages: 155-179

İntihal / Plagiarism: Bu makale, TURNİTİN intihal programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz: Hadîs ve sünnet mefhûmunu, iki farklı dönemde yazılmış eserler olan Hatîb Bağdâdî'nin yazdığı *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh* ile İbnü's-Salâh'ın kaleme aldığı *Ulûmu'l-Hadîs* adlı eserler özelinde inceledik. Çalışmamızda eserlerde geçen önemli olan hususları mukâyese etmek suretiyle aktardık. Bu hususlar sünnetin tanımı, sünnetin gayri metlûv olma yönü, sünnetin mütevâtir ve âhâd olması ve sünnetin nesih etme yönü gibi konulardan oluşmaktadır. Amacımız bu önemli konuları birinci derecedeki kaynaklardan irdeleyerek, bu konular hakkında nakledilen farklı görüşleri tespit etmektir. Dolayısıyla gayemiz ulemanın büyük bir çoğunlukla kabul ettiği kavram ve terimlere hâle getirmemekle beraber, farklı dönemlerde yaşayan iki hadis aliminin, sünnet ve hadis ile ilgili olan bazı kavramlar hakkında yaptıkları farklı yorumları karşılaştırmak suretiyle tespit etmektir. Sonuç itibarıyla mütevâtir, müsned ve mürsel gibi bazı hadis kavramları hakkında bu iki alimin birbirinden farklı tanım ve yorumlar yaptıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, Sünnet, Hatîb Bağdâdî, el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh, İbnü's-Salâh, Ulûmu'l-Hadîs.

Abstract:

This article studies the notions of hadîth and sunnah specific to the works of different periods titled *al-Faqîh ve al-Mutafaqqîh* written by Khatib Baghdâdî and *Ulûm al-Hadîth* written by Ibn Salâh. It discusses then, the important issues mentioned in the works by comparison. These issues consist of the definition of sunnah, ghayr matluw (non-revealed) sunnah, the mutawâtir and âhâd sunnah, the abrogation of sunnah and so on. It aims to identify the different opinions about these issues by examining these important issues from the first degree sources and does not to prejudice the concepts and terms which the scholars have generally accepted. Therefore, since the target is not to prejudice the concepts and terms that are accepted by the scholars, these two hadith scholars who lived in different periods, determined some sunnah and hadith related concepts in different ways. As the result, it is realized that these two scholars made different definitions and interpretations about some hadith concepts such as mutwater, musned, and mursal.

Key Words: Hadîth, Sunnah, Khatib Baghdâdî, al-Faqîh ve al-Mutafaqqîh, Ibn Salâh, Ulûm al-Hadîth.

Giriş

İslamî ilimlere bakıldığında her bir ilmin, başlangıç gelişme ve olgunluk dönemleri diyebileceğimiz üç ayrı safhadan geçtiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla her ilmin kapsamlı bir şekilde tanınması, o ilmin tarihi geçmişi hakkında bilgi sahibi olmaktan geçer. Çalışmamızda hadîs ilminin tanınup bilinmesi açısından önemli bir konuma sahip olan Hatîb Bağdâdî (ö. 463/1071) ve İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245) tarafından telif edilen iki mühim eseri ele alacağız. Biz bu iki eseri, sünnet ve hadîs ile ilgili bilgiler açısından inceleyeceğiz. Kaynaklar arasında bu iki eseri tercih etmemizin sebebi, bu iki eserin müelliflerinin hadîs sahasında kayda değer bir itibara sahip olmalarıdır. Öte yandan Hatîb'in mütakkadimûn dönemde telif ettiği *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh* adlı eseri usulü fıkıh konularından söz eden bir eser de olsa, yine de eser de bir çok hadîs usûlü mevzu-

suna temas edilmiştir. Amacımız, usulü fıkhıtan söz eden bu eserde geçen ve hadis-sünnet hakkında olan farklı yorumları tespit etmek ve daha sonra bu bilgileri müteah-hirûn dönemde İbnü's-Salâh tarafından telif edilen *Ulûmü'l-Hadîs* eserinde geçen ilgili bilgilerle karşılaştırmaktır. Böylece bu iki önemli eser özelinde hadîs usûlü açısından fark-lı yorumların bulunup bulunmadığını tespit etmiş olacağız.

1. Hatîb Bağdâdî (392/1002- 463/1071)

Adı Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Bağdadî'dir.¹ Hadîs ve hadîs ilimleri açısındandır önemli bir yere sahip olan Hatîb Bağdâdî'nin doğum tarihi hakkında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Nitekim İbn Kesir (ö. 774/1373) ve Sehâvî (ö. 902/1497) Hatîbî'n doğum tarihinin H./391/1001 veya 392/1002de olduğu yönünde bilgi vermişlerdir.² İbn -Cevzî (ö. 597/1201) ise Hatîb'in H./391 yılında dünyaya geldiği görüşünü savunmuştur.³ Fakat Yakût el-Hamevî (ö. 626/1229) ve İbn Hallikân (ö. 681/1282), Hatîb Bağdâdî'nin, H./392/1002 yılında dünyaya geldiğini söylemişlerdir.⁴

¹ Kandemir, M.Yaşar, "Hatîb Bağdâdî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (TDV: 1997), 16: 452.

² İbn Kesîr, Ebû'l-Fedâ İsmâîl b. Amr b. Kesîr el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdmuhsin et-Turkî, (Dâru Hicr, 1998/1419), 16:27-28; Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân, *Fet hu'l-Mugîs Şerhu Elfıyyeti'l-Hadîs li'l- İrâkî*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, (Medîne: Mektebetu's-Selefiyye, ts.), 3: 312.

³ İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-Müntezamu fi Târîhi'-Mulûki ve'l-Ümmem*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ ve dğr., 1. bs., (Beyrût: Dâru Kutubi'l-İlmîyye, 1992/1412), 16: 129.

⁴ Hamevî, Yakût, *Mu' cemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erîbi ilâ Ma' rifeti'i-Edîb*, thk. İhsân Abbâs,(Beyrût :Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993), 1: 385; İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn, *Vefeyâtu'l-Ayân ve Enbâu Ebnâi'z-Zeman*, thk. İhsân Abbâs,(Beyrût: Daru Sâdir, ts.), 1: 92. Öte yandan Zehebî (ö. 748/1347) de Hatîb'in bu tarihte doğduğunu söylemiş ve doğduğu yerin Nehru'l-Melik'te bulunan bir köy olduğunu ifade etmiştir. Safadî ise (ö. 764/1363) söz konusu bu köyün Nehru'l-Melik'te Hanîkîyâ adında bir yer olduğunu beyan etmiştir. Ziriklî (ö. 1396/1976) de herhangi bir kaynak göstermeksizin Hatîb'in H./392 yılında Mekke ve Kûfe arasında bulunan Guzeyye adında bir yerde doğduğu yönünde bilgi vermiştir. Aktardığımız bu bilgiler bize, Hatîb Bağdâdî'nin doğum tarihi konusunda bir ihtilafın bulunduğu ve İrâk sınırları dahilinde Nehru'l-Melik civarında olan bir yerleşkede dünyaya geldiği yönünde bir kanaat kazandırmıştır. Bu husus üzerinde durmamızda ki sebep, bazı kaynaklarda bu konuda verilen yanlış bilgilerdir. Zehebî, Şemsuddîn Muhammed Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd ve dğr., 1. bs., (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1982/1402), 18: 270, 284; Safedî, Selâhuddîn Halîl b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaûd ve dğr., (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000/1420), 7: 126; Ziriklî, Hayreddîn, *Kamûsu't-Terâcim li Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâ*, 15. bs., (Beyrût: Dâru'l-İlm li Melâyîn, 2002), 1: 172. Hatîb Bağdâdî'nin doğum yeri hakkında ulaşabildiğimiz klasik eserlerde geçen bilgileri aktardık. Ancak Hatîb Bağdâdî'nin doğum yeri hakkında bilgi edinmek için yaptığımız araştırma esnasında, bazı çalışmalarda Hatîb Bağdâdî hakkında verilen malûmatlarda, Hatîb Bağdâdî'nin doğum yerinin Mekke-Medîne arasında bir yer olduğu yönünde bir bilginin geçtiğini gördük. Fakat yaptığımız incelemede kaynaklarda bu yönde bir bilginin nakledilmediğini tespit ettik. Dahası Atabegî (ö. 874/1443) yazdığı tarih eserinde açık bir şekilde Hatîb'in, İrâk'ın köyüne bağlı olan Darzicân köyünde doğduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Bk. Atabegî, Cemâluddîn Ebû'l-Muhâsin b Tağriberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire, fi Mulûki Mısır ve'l Kâhire*, ta'lk. Muhammed Hüseyin Şemsudîn, 1. bs., (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1992/1413), 5: 89. Dolayısıyla Hatîb'in doğduğu yerin Mekke ve Medîne arasında bir yer olması mümkün görünmemektedir. Zaten Hatîb'in doğduğu yerin Mekke ve Medîne arasında bir yer olduğu yönünde

Öte yandan Hatîb'in babası, Derzicân köyünde hatîplik yapmaktaydı. Babası Hatîb'i sürekli hadîs rivâyet etmeye ve öğrenmeye teşvik ederdi. Böylece Hatîb Bağdâdî on bir yaşından itibaren hadîs semâ etmeye başladı. Bir çok cem, tasnîf, tashîh, cerh ve ta'dil çalışmalarında bulunan Hatîb, devrin bir çok önemli âliminden ders almış ve bir çok öğrenci yetiştirmiştir. Hatîb, öğrencilerinden olan İbn Mâkûla'dan (ö. 475/1082) ve Nasr el-Makdisî'den (ö. 490/1096) rivâyette bulunmuştur⁵

Kaynaklarda Hatîb Bağdâdî'nin nakledilen rivâyetleri incelediği ve bu rivâyetlerin metin muhtevasını tarihi bilgilerle uyuşup uyuşmadığını tespit etmeye çalıştığı bilgisi nakledilmektedir. Şöyle ki bazı Yahûdiler, dönemin idaresine cizyeyi ödememek için, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Hayber Yahûdiler'inden cizye ödeme yükümlülüğünü kaldırdığını iddia ediyor ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu buyruğunun Hz. Alî tarafından bir kitapta yazıldığını iddia ediyorlardı. Bunun üzerine Hatîb Bağdâdî bu kitabı inceler ve kitabın sahte ve uyduruk olduğunu tespit eder. Nitekim Hatîb, kitapta söz konusu olaya Hz. Muaviye (ö. 60/680) ve Hz. Sa'd b. Muaz el-Evsî'nin (ö. 5/627) şahit olduğu bilgisinin yazıldığını görünce, Hz. Muavîye'nin Hayber'den sonra Mekke fethinde müslüman olduğunu ve Hz. Sa'd'ın ise Hayber fethinden iki yıl önce vefat ettiğini, dolayısıyla bu iki sahâbînin iddia edilen olaya şahitlik etmelerinin mümkün olmayacağını söyleyerek, bu kitabın sahte olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan dakik ve hassas olan Hatîb Bağdâdî, dönemin vâiz ve hatiplerine de vaazlarında kullanacakları rivâyetleri, kendisine arz etmeden kimseye anlatmamaları yönünde telkinde bulunmuştur.⁶

Bütün ömrünü ilimle uğraşmakla geçiren Hatîb, H./463/1071 yılında Bağdat'ta vefât etmiştir. Vasiyeti üzerine Bişr al-Hâfî'nin (ö. 227 / 841) yanında olduğu söylenmiştir.⁷ Vefât ettiği evi Nizâmîye medresesinin yanında bulunmaktaydı.⁸

Öte yandan kaynaklarda Hatîb Bağdâdî tarafından telif edilen onlarca eserden

bilgi nakledilenn çalışmalarda, bu bilgi için herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Bk. Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Alî b. Sâbit, *et-Tatfilu ve Hikâyâtu't-Tiflîyyîne ve Ahbârihim ve Nevâdiru Kelâmihim ve Eşârihim*, (Mukaddime kısmı), bi İnâyeti Bessâm Abdulvehhâb el-Câb, (Dâru İbn Hazm, 2000/1421), 5.; Nevevî, Muhyidîn Ebû Zekerîyyâ Yahyâ, *el-Menhelu'r-Râvî min Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Mustafâ el-Hunn, (Dâru'l-Melâh, ts.), 263. Öte yandan yukarıda da aktardığımız üzere yakın dönem alimlerinden olan Hayreddîn Zirîklî de Hatîb Bağdâdî'nin doğum yeri hakkında klasik eserlerde geçmeyen bir bilgi aktarmıştır. Dolayısıyla bir bilginin birinci derecede olan bir kaynaktan bulunmadan kesinlik kazanamayacağı aşikardır. O halde bu konuda ilmi hassasiyetin gösterilmesi elzemdir.

⁵ Zehebî, , *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 18: 270-272.

⁶ Zehebî, , *a.g.e.*, 18:280, 291.

⁷ İbn Kunfuz, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî, *el-Vefeyât*, thk. Adil Nüveyhid, (Beyrût: Dâru'l-Afâki'l-Ebcedîyye, 1983/1403), s. 251-252.

⁸ Kandemir, M.Yaşar, Hatîb el-Bağdâdî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV Yayınları: 1997), 16: 454.

söz edilmektedir. Bu eserler arasında, üzerinde inceleme yaptığımız *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh* adlı eser de zikredilmektedir.⁹

2. İbnü's-Salâh Eş-Şehrezûrî (Ö. 643/1245)

Nisbesi Ebû Amr Takiyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ el-Kurdî eş-Şehrezûrî el-Mûsilî eş-Şâfi'î dir.¹⁰

H./577/1181 yılında Kuzey Irak'taki Erbil'e bağlı Şehrezûr'un Şerehân köyünde doğdu. İbnü's-Salâh, Halep'teki Esedîyye Medresesi'nde hocalık yapan babasının lakabından dolayı İbnü's-Salâh diye tanındı.¹¹

Önceleri babasından Şehrezûr'da fıkıh dersleri aldı. Sonra Musul'da bir süre çalıştı ve Musul'un önemli alimlerinden eğitim aldı. Daha sonra Bağdâd, Nîsâbûr, Merv, Halep, Dimaşk ve Harran gibi dönemin önemli ilim merkezlerinde yaşayan ilim adamların da talim ve tedrisatından geçerek¹² eğitim verecek bir ilmi kişiliğe sahip oldu.

Öte yandan İbnü's-Salâh Beytu'l-Makdis'te bulunan el-Medreset'üs-Salâhîyye'de kısa bir süre ders vermiş; daha sonra Dimaşk'a göç ederek Revâhîyye medresesinde yine dersler vermeye devam etmiştir. Dâru'l-Eşrefîyye medresesi inşa edildiğinde ise kendisi bu ilmî kurumun şeyhi olmuştur.¹³

Bir çok alimin övgüsüne mazhar olan İbnü's-Salâh, Dimaşk'te H./643/1245 yılında vefât etmiştir.¹⁴ Öte yandan İbnü's-Salâh'ın yazdığı önemli eserleri vardır. Bu eserler arasında üzerinde çalıştığımız *Ulûmu'l-Hadîs* adlı eseri de geçmektedir.¹⁵

3. Hatîb Bağdâdî'nin *El-Fakîh Ve'l-Mütefakkîh'i* İle İbnü's-Salâh'ın *Ulûmu'l-Hadîs* Adlı Eserlerin Hadîs Ve Sünnet Konuları Açısından Mukâyesesi

3.1. Sünnetin Tanımı

Sünnet ve hadîs Hz. Peygamber'e (s.a.s.) nispet edilen söylem, eylem ve vasıflar anlamına gelen iki müradif kelimedir.¹⁶

⁹ Zehebî, , *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, 18: 289-291.

¹⁰ Zehebî, *a.g.e.*, 23: 140.

¹¹ Kandemir, M.Yaşar, İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (TDV Yayınları: 2000), 21: 198.

¹² Zehebî, , *a.g.e.*, 23: 140-141.

¹³ Zehebî, *a.g.e.*, 23: 141.

¹⁴ Zehebî, *a.g.e.*, 23 142-143.

¹⁵ Kandemir, M.Yaşar. *a.g.m.*, 21: 199.

¹⁶ Yücel, Ahmet, *Hadîs Usûlü*, 21: bs., (İstanbul: MÜİFVY., 2015), 37.

Sünnetin tanımında esasen sahâbî döneminde farklı yaklaşımların olduğu bilinmektedir.¹⁷ Fakat sonraki asırlarda genel olarak kabul gören görüşün merkeze alınmasında fayda olacağını düşünmekteyiz. Bu görüş ise yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu iki kelimenin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) nispet edilen söylem, eylem ve vasıflar anlamında tanımlanmasıdır.¹⁸

Kısaca bu bilgileri aktardıktan sonra şimdi Hatîb'in sünnet ile ilgili yaptığı açıklamalara yer verelim. Hatîb Bağdâdî sünneti, "uyulması (ve ölçü alınması) için yapılan şeyler" şeklinde tarif etmektedir. Ayrıca Hatîb sünnet kelimesinin, "kim İslam'da güzel bir sünnet bırakırsa o kişiye bunun ecri vardır..." hadîsinde geçen sünnet ifadesi ile de aynı manada olduğuna temas eder. Hatîb bu tarifi yaptıktan sonra söz konusu sünnetler içinde farz olan uygulamalar olabileceği gibi farz olmayan uygulamaların da olabileceğini belirtir. Daha sonra Hatîb, fukahânın çoğunluğunun sünnet hakkında benimsediği tarifede yer verir. Hatîb söz konusu bu tarifi " (Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından uyulması (ve ölçü alınması) için yapılan şeyler" şeklinde olduğunu nakleder ve sünnetle ilgili Saîd b. Cübeyr'in (ö. 94/713) tarifine de yer verir. Şöyle ki Hatîb, Saîd b. Cübeyr'in, sünneti, "Sünnet, Kur'ân'ın hakkında nazil olmadığı ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.), dinde koyduğu uygulamalardır" şeklinde ifade ettiğini nakleder.¹⁹

Naklettiğimiz bu bilgilerden Hatîb'in sünnetin tarifi konusunda fukaha ile aynı kanaate sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hatîb Bağdâdî'nin sünnet hakkında yaptığı tarif ile fukahânın yaptığı tarif aynıdır. Diğer taraftan Hatîb'in Saîd b. Cübeyr'in, sünnet hakkında yaptığı tarifi ayrıca nakletmesinde, bu tarifi Hatîb'in sünnet ile ilgili yaptığı tarife yakın olma nedeni olarak gösterilebilir. Fakat Saîd b. Cübeyr'in sünnet için yaptığı tarif, Hatîb'in sünnet tarifine göre daha sınırlıdır. Zira İbn Cübeyr sünneti, sadece Kur'ân'da hükmü bulunmayan ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olan uygulamalar olarak tarif etmişken, Hatîb sünnetin Hz. Peygamber'in ölçü alınmak ve uygulanmak üzere yapılan her şey şeklinde açıklamaktadır.

¹⁷ Kardâvî, Yusûf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, 9: bs.. (Ankara: TDVY., 2016), 43-65.

¹⁸ Ünal, İsmâil Hakki, *İmâm Ebû Hanîfe'nin Hadis anlayışı ve Hanefi Mezhebi'nin Hadis Metodu*, 1. bs. (Ankara: DİBY., 2012), 29.

¹⁹ Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Alî b. Sâbit, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, el-Azâzî, thk. Adil b. Yûsuf, 1. bs., (Riyâd: Dâru İbnî'l-Cevzî, 1996/1417), 1: 257-258. Ayrıca sünnet ve hadis için bk. Suyûtî, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebû Muaz Târik b. Avdullah, 1. bs., (Riyâd: Dâru'l-Âsime 2003/1424), 42-43; Tahhân, Mahmûd, *Teyşîru Mustalahi'l-Hadîs*, (el-İskenderîyye : Merkezi'l-Adnî li'd-Dirâsât,1415) 16; Ünal, İsmâil Hakki, *İmâm Ebû Hanîfe'nin Hadis anlayışı ve Hanefi Mezhebi'nin Hadis Metodu*, 29; Erul, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 43-65; Koçyiğit, Talat, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, 1. bs., (Ankara: TDVY., 1999), 112-220; Yücel, Ahmed, *Hadis Tarihi*, 24. bs., (İstanbul: MÜİFVY., 2016), 49-67.

Hatîb bu bilgileri verdikten sonra, sünnet için yaptığı ilk tarife benzer ikinci bir tarif daha yapar ve sünnetin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ortaya koyduğu ve ümmetinin uymakla zorunlu olduğu uygulamalar olduğunu belirtir. Ancak Hatîb bu tarifini yaparken, Âli İmrân sûresinin 131.-132. âyeti ile Nisâ sûresinin 69. âyeti gibi Rasûlullah'a (s.a.s.) itaat edilmesinin gerekli olduğunu belirten âyetleri de zikreder.²⁰ Aslında bu tariften ilk bakışta Hatîb'in yukarıda sünnet için nakledilen tarifinden farklı olduğu anlaşılabilir, dikkatle incelendiğinde esasen bu tarifin Hatîb'in yaptığı ilk tarifin içinde değerlendirilebileceği kolayca anlaşılmaktadır. Aksi takdirde bu ikinci tariften yola çıkarak Hatîb'in bütün sünnetleri farz olan uygulamalar olarak değerlendirdiği sonucu ortaya çıkar ki bu da yanlış olur. Çünkü Hatîb ilk tarifinde sünnetler içinde farz olan uygulamalar olabileceği gibi farz olmayan uygulamaların da olabileceğini açık bir şekilde ifade etmişti.

Öte yandan Hatîb sünnetle ilgili bu açıklamaların ardından eserinde çokça görüşlerine yer verdiği Şâfiî'nin de (ö. 204/820) sünnet taksiminden söz eder. Eserde Şâfiî'nin, sünneti, Allah'ın (c.c.) kitabında hükmü bulunan sünnet ile Allah'ın (c.c.) kitabında hükmü bulunmayan sünnet olmak üzere iki kısma ayırdığını ve bu her iki çeşit sünnete uyulmasının gerekli olduğunu ifade ettiği bilgisi nakledilmektedir. Eserde, Şâfiî'nin Bakara sûresinin 129., 151. ve 231. âyetlerini, Âli İmrân sûresinin 164. âyetini, Nisâ sûresinin 113. âyetini ve Ahzâb sûresinin 34. âyetini referans göstererek sünnetin geçerli bir kaynak olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade ettiği söylenmiştir. Ayrıca eserde Şâfiî'nin adı geçen sûrelere ait âyetlerinde geçen "hikmet" ifadesini sünnet şeklinde yorumladığı yönünde bir bilgi de nakledilmektedir.

el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh'te aktarılan bilgilerden, Şâfiî'nin sünneti iki kısma ayırdığı fakat sünnet ile ilgili bir tanım yapmadığı görülmektedir.

Öte yandan Şâfiî'nin yukarıda bazı âyetlerde geçen "hikmet" ifadesinden sünnetin kast edildiğini söylediği yönünde bir bilgi nakledilmiştir. Fakat şunu söylemekte yarar var. Şâfiî'nin bu görüşü kendisine ait değildir. Zira o, bu görüşü ismini vermeden kendisine itimad ettiği birinden naklettiğini söyler.²¹ Dolayısıyla bu bilgiye dayanarak söz konusu bu görüşün Şâfiî dışında bazı kimselerce savunulduğunu söylemek mümkündür.

Diğer taraftan İbnü's-Salâh'ın Mukaddime'sinde sünnetin tanımını incelediğimizde, sünnet ile ilgili tanımın merfû hadîs tanımı içinde harmanlanmış bir şekilde nak-

²⁰ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1, 258-259.

²¹ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1, 259.

ledildiğini görüyoruz. Nitekim bu tanım, "sadece Hz. Peygamber'e (s.a.s.) nispet edilen şeyler" şeklinde nakledilmektedir. Ayrıca Mukaddime'de, bir hadîsin herhangi bir kayıt altına alınmadan mutlak bir şekilde merfû zikredilmesi durumunda, bundan sahâbî veya başkalarına ait sözlerin anlaşılmayacağını, bunun yanısıra muttasıl münkatı ve mürsel rivâyet çeşitlerinin de merfû tanıma dahil olduğu manasında ifadeler mevcuttur.²²

3.2. Sünnetin Vahyi Gayri Metlûv Olma Yönü

Kur'an-ı Kerim yanında hadislerin de vahiy ürünü olduğuna dair görüşün en azından Hassan b. Atiyye'ye (ö. 130/748) kadar gittiği bilinmektedir. İslam alimlerinin büyük bir kısmıyla birlikte aynı görüşü benimseyen imam Şâfiî Kur'ân-ı vahy-i metlûv/okunan vahiy saymış, bunun karşılığında sünnet veya hadislere de vahy-i gayri metlûv/okunmayan vahiy denilmiştir.²³ Hatîb Bağdâdî de bu konuda önemli bazı bilgiler nakletmektedir.

Şöyle ki Hatîb Bağdâdî, Kur'ân-ı Kerim'de geçen herhangi bir nassa dayanmadığı halde sünnetin vahiy olduğu konusunda yapılan muhtelif bazı yorumları aktarmaktadır.

Nitekim Bağdâdî'nin aktardığı bilgilere göre, bazı alimler Necm sûresinin 3. ve 4. âyetlerine dayanarak Rasûlullâh'a (s.a.s.) ait olan tüm sünnetlerin vahiy olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca bu hususlar ile bağlantılı olarak vahyin iki türlü olduğunu açık bir şekilde söyleyenlerde olmuştur. Bunlardan birincisi tilavet edilen vahiydir. İkincisi ise Hz. Peygamber'e (s.a.s.) vahiyle indirilmiş sünnetlerdir. Öte yandan İbn Tâvûs'un (ö. 106/725) babasından aktardığı bir rivâyete göre, yanında sadaka ve diyetlerden söz eden bir kitabın olduğunu ve içinde bulunan hükümlerin Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından, vahiy ile farz kılındığını beyan etmiştir. Dahası Hassân b. Atîyye (ö. 130/748) ve Evzâî (ö. 157/774) Hz. Cebrâîl'in Rasûlullâh'a (s.a.s.) Kur'ân-ı Kerîm'i indirdiği gibi sünneti de indirdiğini söylemişlerdir.²⁴

Hatîb'in konuyla ilgili naklettiği farklı bir yorum da bulunmaktadır. Şöyle ki bazı alimler, Nisâ sûresinin 105. âyetinde geçen ve "İnsanlar arasında Allah'ın sana göstereceği ile hükmetmen için sana hak olan kitabı indirdik" şeklinde devam eden âyete dayanarak, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) insanların maslahatına uygun olan şeyleri sünnet kılma yetkisi verildiğini dile getirmişlerdir. Bu gurub bu görüşlerini hadîs ile desteklemek için

²² İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdurrâhmân eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadis*, thk. Nûreddîn el-Itr, (Dimaşk-Beyrût : Dâru'l-Fikri'l-Muâsir-Daru'l-Fikr, ts), 45.

²³Kandemir, M.Yaşar, "Hadis", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV Yayınları: 1997), 15: 29; Ayrıca bk. Serahsî, Ahmed b. Ebî Sehl, es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, tahk., Ebû'l-Vefâ es-Serahsî, (Haydarâbâd, ts.), 2: 72-74, 76.

²⁴ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 266-267.

ise Mekke fethi sırasında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) îrad ettiği konuşmasını delil gösterirler. Nitekim Rasûlullâh (s.a.s.) îrâd ettiği konuşmasında hareme ait bitki ve ağaçların kesilmemesi konusunda tebliğde bulunmuştur. Fakat Hz. Abbâs (ö. 32/653), bunlar içinde kabir ve evleri için kullandıkları izhir adında bir bitkinin bu hükümlerden istisna edilmesini talep etmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s.) bu talebi olumlu karşılamıştır. Söz konusu bu ikinci görüşe göre Rasûlullâh (s.a.s.) bunu insanların maslahatı gereği kendisine verilen yetkiye dayanarak sünnet kılmıştır. Fakat bu olay birinci görüşün sahiplerine göre vahiy ile olmuştur. Hatîb bu olayı Mirâc olayında Hz. Musâ'nın Hz. Peygamber'den (s.a.s.) ümmeti için namaz yükümlülüğünün hafifletilmesi için tekrar rabbine dönmesine ve yükümlülüğünün Allah (c.c.) tarafından hafifletilmesine benzetir. Ayrıca Hatîb bu görüşü desteklemek için, bazı olaylarda Hz. Rasulullah'ın (s.a.s.) "Bunu bana Cebrâîl söyledi" vb. sözleri ile de teyit etmeye çalışmaktadır.²⁵

Hatîb'in eserinde zikrettiği üçüncü bir görüş ise, Rasûlullâh'ın (s.a.s.) sünnetine ait bir aslın Kur'ân-ı Kerîm'de muhakkak bulunduğu yönündedir. Şayet bir sünnetin aynısı Kur'ân'da bulunmuyorsa o halde bu sünnet var olan nassın açıklaması niteliğindedir.²⁶

Bu bilgilerden anlaşılıyor ki birinci görüş sahipleri sünnetin vahiy olduğunu, ikinci görüş sahiplerinin sünnetin vahiy olmadığını fakat sünnetin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) verilen bir yetki ve yetenek neticesinde ortaya çıktığı, üçüncü görüş sahiplerinin ise sünnetin Kur'ân'dan bağımsız düşünülmemeyeceğini söylemişlerdir.

Öte yandan Hatîb bu farklı yorumları aktardıktan sonra konuyla ilgili Şâfiî'ye ait olan görüşü de ayrıca zikreder. Hatîb Bağdâdî'nin naklettiği rivâyete göre, Şâfiî'nin sünnetle ilgili üç ayrı görüşün varlığından söz ettiği ve bu üç görüşten iki tanesinin ittifakla kabul görüldüğünü dile getirir. İttifak edilen ilk görüş, sünnetin, Kur'ân'da bulunan bir nassın aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından beyan edilmesi anlamında olduğudur. İttifak edilen diğer görüş ise, sünnetin Kur'ân'da kısaca değinilen hususların, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından beyan edilmesi şeklinde değerlendirilmesidir.²⁷

Şâfiî'nin sünnet hakkında üzerinde fikir birliği olmayan üçüncü görüşün ise Kur'ân-ı Kerîm'de aslının bulunmadığı konularda, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hükümler koyma yetkisine sahip olması yönünde olan görüş olduğunu ifade eder. Şâfiî bu görüşe

²⁵ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 268-269.

²⁶ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 271.

²⁷ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 272.

bağlı olarak naklettiği muhtelif yorumları, aşağıda vereceğimiz maddeler halinde zikredeceğiz:

1. Allah'ın (c.c.) Rasulullah'a (s.a.s.) itaatin farz kılmasına ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Allah'ın rızasına uygun hareket etmesine bağlı olarak, Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur'ân'da bulunmayan bir konuda hüküm verebilir.
2. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) koyduğu hiçbir sünnet yok ki ona ait bir asıl Kur'ân'da bulunmasın. Rasûlullâh'ın (s.a.s.) namaz vakitlerini ve namazın nasıl kılınacağını anlatması gibi.
3. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) elçi olması, kendisine sünnet vaz' etme yetkisini verir ki, bu durum Peygamber (s.a.s.) sünnetinin Allah'ın (c.c.) farzıyla ıspatlandığını göstermektedir.
4. Sünnet Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kalbine ilham edilmiştir. Nitekim sünnet, Allah (c.c.) tarafından Rasûlullâh'ın kalbine ilkâ edilen hikmetten ibârettir.

İmam Şâfiî yukarıda zikredilen üçüncü görüş etrafında gelişen farklı kanaatleri ifade ettikten sonra, "Allah (c.c.) kendi Rasûlün'e (s.a.s.) ittibai farz kılmış ve herhangi bir kişiye Peygamber'e (s.a.s.) muhalefet etme hakkını vermemiştir" diyerek dolaylı da olsa vahyi gayri metlûv hakkında olumlu düşündüğüne işaret etmiştir.²⁸

Şâfiî'nin sünnet ile ilgili fikir birliği olmayan husus hakkında zikrettiği dördüncü sıradaki görüş sahiplerinin, "vahyi gayri metlûv" kanaatine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan araştırmamız nispetince İbnü's-Salâh'ın Mukaddime'sinde Sünnetin gayri metlûv olma yönü açısından ele alındığı ile ilgili herhangi bir bilgiye veya yoruma rastlamadığımızı ifade edelim.

3.3. Mütevâtir Haber

Mütevâtir haber klasik İslâm bilgi teorisine göre bilgi kaynakları sağlam duyular, akıl ve sâdık haberdur. Sâdık haber kapsamında değerlendirilen haberler içerisinde doğruluğu bizzat haberin kendisiyle sabit olanı mütevâtir haberdur.²⁹

²⁸ Bağdâdî, a.g.e , 1: 272-273.

²⁹ Apaydın, H. Yunus Apaydın, Mütevâtir, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (TDV Yayınları, 2006), 32: 208. Ayrıca Mütevâtir Haber için bk. İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-Fiker, fî Mustalahâti Ehli'l-Eser*, thk., Muhammed Nizâr Temîm, ve dğr., (Beyrût : Şeriketu Dâri'l-Erkâm b. el-Erkâm, ts.), 162-191.

Öte yandan Hatîb Bağdâdî de bu hususa temas ederek önemli bilgiler aktarır. Nitekim Hatîb Bağdâdî, sünnetin –birebir işitilerek veya rivâyetlerden bilinmesi açısından- iki kısma ayrıldığını söyler. Birinci kısma ait sünnetler bizzat Hz. Peygamber' den (s.a.s.) işitilen bilgilerdir ki bu bilgilerin –bizzat işiten kişi tarafından kabul edilmesi ve ifade ettikleri vacib, mendûb, mübah, mahzûr gibi hükümlere in beninmesi farzdır.³⁰

İkinci kısma ait olan sünnetler ise Hz. Peygamberden (s.a.s.) rivâyetler yoluyla alınan bilgilerdir. Bu nitelikte olan sünnet, sened ve metin olmak üzere iki açıdan değerlendirilir. Sened açısından ele alınanlar ise mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki guruba ayrılır.³¹

Hatîb burada, sünnetin telakki edilmesi açısından iki kısma ayırmakta ve bunların birinci kısma ait olan sünnetlerin kesin bir surette kabul edilmesi gerektiğini, ikinci kısma ait olan sünnetin ise kendi içinde iki guruba ayrıldığını söyler. Aşağıda aktarılan bilgilerden de anlaşılacağı üzere Hatîb ikinci kısma ait olan âhad sünnetin mutlak surette kabul edilemeyeceğini belirtir.

Hatîb bu bilgileri verdikten sonra, mütevâtirin de kendi içinde lafzen mütevâtir ve manen mütevâtir şeklinde ikiye ayrıldığını söyler. Ona göre Lafzen mütevâtir, Rasûlullâh'ın (s.a.s.) Mekke'den Medîne'ye hicret ettiği, Medîne'de vefât ettiği, sahâbîye saygı gösterdiği, Ebû Cehil'e meydan okuduğu, zekât, oruç ve haccın farz olduğu yönünde bilgiler içeren rivâyetlerdir. Manen mütevâtir ise, bir çok kişi tarafından nakledilen fakat ortak mana ifade eden rivâyetlerdir. Hatîb Bağdâdî, mana ile mütevâtir olan rivâyetin lafzen mütevâtir mesabesinde olduğunu söyler ve bunun için bir çok sahâbînin haberi âhâd ile amel ettiği yönünde nakledilen muhtelif rivâyetler ile Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mucize sahibi olduğunu ispatlayan farklı rivâyetleri örnek gösterir. Öte yandan Hatîb Bağdâdî mütevâtir haberin kaç râvî tarafından nakledildiği yönünde bir bilginin bilinmesinin ne aklî yönden ne de şerî yönden mümkün olamayacağını ve bu tür bilgiler ile amel edilmesinin farz olduğunun altını çizer.³²

Görüldüğü üzere Bağdâdî lafzen mütevâtir olan hadîsi bilinenden çok farklı bir şekilde açıklamaktadır. Zira o lafzen mütevâtiri metinleri aynı olan rivâyetler değil, daha çok din ile alakası bulunan ve tarihî bir hadîseden söz eden rivâyetler olarak değerlendirmekte ve bununda kesin bir bilgi ifade ettiğini belirtmektedir. Buda lafzen tevâtürün yaygın kabul edilen tanımı dışında başka bir tanım ile ifade edildiğini göstermekte-

³⁰ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 276.

³¹ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 276.

³² Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 276-277.

dir. Fakat manen mütevâtire gelince, Hatîb'in bunun için yaptığı tanım yaygın olarak bilinen tanıma paralellik arz etmektedir.

Öte yandan İbnü's-Salâh'ın Mukaddimesi'nde mütevâtir haber hakkında yaptığımız araştırmada dikkat çekici bazı bilgiler tespit ettik. Nitekim İbn Sâlâh, Hatîb'in mütevâtir için yaptığı ikili guruplandırmaya gitmeden mütevâtir haberi müstakil bir kavram olarak değil, meşhûr haberin bir çeşidi olarak değerlendirmiş ve Hatîb Bağdâdî'nin de bu ismi kullanarak hadîs ehline değil fıkıh ehline tabi olduğunu ifade etmiştir. İbnü's-Salâh, tevâtüren nakledilen hadîs örneği için ise ...من كذب علي... hadîsini göstermiş ve bu hadîsin 40 veya 60 veya daha fazla sahâbî tarafından nakledildiğini ifade etmiştir.³³

İbnü's-Salâh'ın bu sözlerine dayanarak Hatîb Bağdâdî'nin mütevâtir için yaptığı yorumlar hadîs ehlinin değil de fıkıh ehlinin yorumlarına daha yakın olduğunu söyleyebiliriz.

3.4. Âhâd Haber

“Bir” anlamındaki Arapça vâhidin, haber kelimesine muzaf kılınması (haberü'lva hid) veya sıfat tamlaması şeklinde kullanılmasıyla (haberün vâhidun) ortaya çıkmış olup “bir kişinin diğer bir kişiden naklettiği haber” demektir. Fakat hadisçiler, usulcüler ve fakihler tevatür derecesine ulaşmayan bir haberi “ahad haber” kabul ettikleri için, haberi nakleden râvî sayısının bir, iki, üç veya daha fazla olması arasında fark yoktur.³⁴

Öte yandan Hatîb Bağdâdî sened bakımından ele alınan ve âhâd olan rivâyetleri, mütevâtirden aşağı derecede olan rivâyetler olarak nitelendirir ve bu tür âhâd rivâyetlerin de kendi içinde müsned ve mürsel olarak iki kısma ayrıldığını söyler.

Hatîb'e göre Müsned de -ifade ettiği bilgi açısından- kendi içinde iki kısma ayrılır. Birinci kısım kesin bilgi ifade eden haberler ki bunlar, Allah (c.c.) ve Rasûl'ü (s.a.s.) hakkında olan haberler, takriri sünnetler, sayıca çok olan bir topluluk huzurunda söylenen ve aynı topluluk tarafından tasdik edilen haberi âhâdlar ile ümmetin kesin olarak kabul ettiği ve tasdik ettiği haberi âhâdlerdir. Hatîb bu türden olan bütün haberlerin bilgi ifade ettiğini ve delil olarak kabul görüldüğünü söylemektedir.³⁵ Burda sözü edilen müsned haberler âhad haberler olarak kabul edilmiş ve anlatılan özellikte olan müsned-

³³ İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 267.

³⁴ Ertürk, Mustafa, Haber-i Vâhid, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV Yayınları, 1996), 14: 349. Ayrıca Ahâd Haber için bk. Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî, *Bulğetu'l-Erîb fî Mustalahi Âsârî'l-Habîb*, (Haleb: Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, ts.), s. 189-196; Yıldırım, Enbiya, *Hadiste Metin Tenkidi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2014, 304-346.

³⁵ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 277-278.

lerin/âhad haberlerin hüccet olarak kabul edildiğini söylemiştir.

Müsnedin ikinci kısmına gelince Hatîb bunların sahîh sünenlerde geçen rivâyetler olduğunu, bunlarla amel etmenin farz olduğunu ama bu tür haberlerin kesin bir bilgi ifade etmediğini söyler.³⁶ Bu söylenenlerden, Hatîb'in müsned kavramına bilindiğinden daha geniş bir anlam yüklediği anlaşılmaktadır.

Buna karşı Mukaddime'de müsned hadîs ile ilgili inceleme yaptığımızda İbnü's-Salâh'ın müsned başlığı altında müsnedin tarifi ile ilgili olarak Hatîb'in tarifinden farklı üç muhtelif görüşten söz ettiği dikkatten kaçmamaktadır.³⁷ Bu tarifler şunlardır:

1. Çoğunlukla Hz. Peygamber'e (s.a.s.) atfedilen ve muttasıl olan rivâyetlerdir.

2. Sadece Hz. Peygamber'e (s.a.s.) isnad edilen rivâyetlerdir. Bu görüşe sahip olanlar rivâyetin senedinde kopukluk olabileceğini dolayısıyla müsned senedin münkati olabileceğini ifade etmişlerdir.

3. Sadece Hz. Peygamber'e (s.a.s.) isnad edilen ve muttasıl olan hadîslerdir.

Öte yandan Hatîb, âhâd haberin ikinci kısmı olarak nitelendirdiği mürsel haberi, senedinde inkitai bulunan haber anlamında kullanmaktadır. Nitekim Hatîb, bu tabiri, muhaddisin kendisinden işitmediği kişiden rivâyette bulunması veya hadîs rivâyet ettiği kişiden, işitmediği hadîsi rivâyet etmesi şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca Hatîb mürsel diye nitelendirdiği bu türden haberlerin sahâbî mürselleri ve sahâbî olmayan kişilere ait mürseller şeklinde ikiye ayırmaktadır. Hatîb Bağdâdî, sahâbî mürsellerini sahâbîlerin kesin olarak adaletli olmaları nedeniyle sahîh görmüştür. Fakat sahâbî dışında ki kişilere ait olan mürsellerin -senedinde düşen kişi bilinmedikçe- kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.³⁸

Görüldüğü üzere Hatîb, müsned tabirinde olduğu gibi mürsel tabirini de bilinenen daha geniş bir anlamda kullanmıştır. Zira Hatîb mürsel rivâyetleri sahâbîlerin ve sahâbî olmayanların mürselleri diye iki kısma ayırmıştır. Bu durum Hatîb'in, ikinci çeşit mürseli sadece senedinde sahâbî düşen rivâyet olarak değil, senedinde herhangi bir râvî düşen rivâyetler olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Öte yandan İbnü's-Salâh'ın Mukaddime'sinde de mürsel hadîs konusu üzerinde durduğu ve önemli bilgiler aktardığı görülmektedir. Şöyle ki İbnü's-Salâh, "mürsel hadîsin tâbîn tabakasından olan bir kişi tarafından bir hadîsin direkt Hz. Peygamber'e

³⁶ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 277-278.

³⁷ İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 42-43.

³⁸ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 291-292.

(s.a.s.) isnad edilmesidir” şeklinde tarif etmiştir. Ancak İbnü’s-Salâh bununla birlikte Mürsel için yaptığı üç farklı tanımdan da söz etmektedir.³⁹

Birinci tanıma göre mürsel, senedinde tâbîinden önce bir râvînin düştüğü hadîstir. Bu durumda bazı ehli hadîs alimleri, hadîsin mürsel değil münkatı olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca bu görüşü savunanlar tâbîinden önce düşen râvî sayısının birden fazla olması durumunda hadîsin mu’dal olacağını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan bazı hadîs alimleri ile fıkıh ve usûlü fıkıh alimleri, senedi bu şekilde olan bir hadîsin yine de mürsel olarak değerlendirileceğini söylemişlerdir. Mürselin ikinci farklı tanımı ise bazı küçük tâbîinlerden olan kişiler tarafından nakledilen merfû rivâyetlerdir. İbnü’s-Salâh, bu surette nakledilen bir hadîsin bazı alimler tarafından münkatı olarak isimlendirildiğini, bazıları tarafından ise yine mürsel olarak kabul edildiğini söylemiştir. İbnü’s-Salâh’ın zikrettiği mürselin üçüncü farklı tanımı ise, senedinde “ عن شيخ عن رجل ” şeklinde mübhem lafızlar bulunan hadîslerdir. İbnü’s-Salâh, Hâkim’in (ö. 305/1014) bu tür hadîsleri Mürsel değil münkatı olduğunu ifade ettiğini nakletmektedir.⁴⁰

Öte yandan yukarıda bahsi geçen birinci tanıma Hatîb’in eserinde de yer verilmekte, fakat İbnü’s-Salâh’ın naklettiği ihtilaflardan söz edilmemektedir. Dolayısıyla Hatîb ve İbnü’s-Salâh’ın birinci görüşe itibar etme konusunda aynı kanaate sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca Hatîb’in Mürsel için nispeten daha genel bir tanım yaptığı anlaşılmaktadır. Zira Hatîb, mürseli hadisi senedinde kopukluk olan bir rivâyetin, sahâbî veya sahâbî olmayan bir râvîye ait rivâyetler şeklinde tanımlamışken, İbnü’s-Salâh bu tanımı, senedinde inkıtai bulunan ve tabîinden olan râvî tarafından nakledilen münkatı rivâyetler şeklinde sınırlandırmaktadır.

Mürselin hükmüne gelince İbnü’s-Salâh bunun başka bir tarikle kaynağı bilinmediği müddetçe zayıf olacağını söylemiş, İmam Şâfiî’nin Saîd b. Müseyyeb’e (ö. 94/713) ait olan mürselleri başka bir tarikten kaynağı bilindiği için delil olarak kabul ettiğini ifade etmiştir. İbnü’s-Salâh mürsel rivâyetin zayıf olduğu yönünde olan bu görüşün hadîs hafızlarına ve tenkitçilere ait olduğunu ve mürsel rivâyetler ile amel edenlerin ise Mâlikiler ve Hanefîler olduğunu söylemiştir. İbnü’s-Salâh daha sonra, usûlü fıkıh alimleri nezdinde sahâbî mürselleri diye bir çeşit mürselin olduğuna da temas etmiş ve bu tür rivâyetlerin sahâbîlerin adaletli olmasına bağlı olarak müsned olduğunu ifade etmiştir.

3.4.1. Âhâd Haber’in Kabulünü Gerektiren Unsurlar

³⁹ İbnü’s-Salâh, *Ulûmu’l-Hadîs*, s. 51.

⁴⁰ İbnü’s-Salâh, *a.g.e.*, s. 51-53.

Hatîb Bağdâdî, bazı âyetlere dayanarak haberi âhâdın kabul edilmesinin gerekliliğini ifade eder. Şöyle ki Hâtîb, Tevbe sûresinin 122. âyetinde savaşa gitmeyip, savaştan gelenlere öğrendikleri dini hükümleri aktaran kişiler için "taife" ifadesi kullanıldığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Hatîb bu ifadenin az ve çok olan insan gurubu anlamında kullanıldığını ve âyette az olan bir gurubun verdiği haberi (âhâd), kabul etmenin gerekli olduğunu ifade eder. Hatîb Bağdâdî'nin insanların haberi âhâdın kabul etmesinin farz olduğunu ispatlamak için kullandığı bir diğer âyet ise Hucûrât sûresinin 6. âyetidir. Şöyle ki, âyette fasık bir kişinin getireceği haberin araştırılması emrinin bulunduğunu, dolayısıyla bu âyetin adaletli bir kişinin getireceği haberin muteber olduğunu ifade ettiğini söyler.⁴¹ Hatîb'in Hucurât sûresinin bu âyetine bağlı olarak yaptığı bu yorumdan, kendisinin usulü fıkhnın delalet bahsine konu olan "mefhumu muhâlefet" kaidesine benzer bir yöntem ile âyetten âhâd haberin makbul olduğu yönünde bir anlam çıkardığı gözden kaçmamaktadır.

Öte yandan Hatîb Bağdâdî Şaffî'nin haberi âhâdın kabul edilmesi ile ilgili bir çok hadîseyi örnek gösterdiği hakkında bilgi vermektedir. Örnek olarak verilen hadîselerden bir kaç tanesini sırayla şu maddeler halinde aktarabiliriz:

1. Müslümanlar Beytü'l-Makdise yönelerek namaz kılıyorlardı. Daha sonra Allah (c.c.) onların Beytü'l-Hareme dönerek namaz kılmalarını emretmiştir. Kuba ehli ise bu durumdan haberdar değildi. Onlara bir kişi giderek inen âyetten haberdar etti ve onlarda namazda oldukları halde Beytü'l-Haram'a yöneldiler.
2. Ebû Talhâ ve bir gurup, içkinin haram kılındığından habersiz içki içiyorlardı. Daha sonra bunlara biri gelerek içkinin haram kılındığını söyledi. Onlarda bu haberi alır almaz içki kaplarını kırdı.
3. Hz. Peygamber (s.a.s.) muhtelif bölgelere dini emirlerin öğretilmesi ve uygulanması için sahâbîler gönderirdi.

Hatîb, Şaffî'nin, haberi âhâdın muteber bir delil olduğunu ispatlamak için örnek olarak gösterdiği bu olayları, Rasûlullah'ın (s.a.s.) işittiğinden kuşku duymadığını, şayet âhâd haber ile amel etmenin uygun olmaması söz konusu olsaydı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu duruma müdahale edeceği yönünde bir kanaatine sahip olduğunu ifade etmiştir. Hatîb ayrıca Şaffî'nin, kendilerine sahâbî gönderilen Müslümanların da, getirilen bu haberler ile amel ettiklerini ve buna herhangi bir itirazda bulunmadıklarını ifade ettiğini söylemiştir.⁴²

⁴¹ Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 279-281.

⁴² Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 283-287.

3.4.2. Kabûl ve Red Edilecek Âhâd Haberlerin Özellikleri

Hatîb Bağdâdî âhâd haberin kabul edilmesi için bir takım şartlar aramıştır. Bu şartların haber âhâdta bulunmaması durumunda ise haberi âhadın kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Hatîb Bağdâdî'nin eserinde zikrettiği bu şartlar şunlardır:

1. Rivâyete ait râvilerin âdil olması.
2. Senedin muttasıl olması.
3. Râvînin sika ve güvenilir olması.
4. Bidat ehli olmaması.
5. Kebâir günahlardan kendini koruması.
6. Kişiliği zedeleyecek fiillerden kaçınması.
7. Deli, akıl eksikliği ve denî fiiller gibi vasıfları bulunmaması.
8. Müdellis olmaması.
9. Zapt sıfatına sahip olması.
10. Şeyhlerin senedin başından Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ulaşan son halkaya kadar tedlis yapmamış olması.⁴³

Öte yandan Hatîb Bağdâdî, haberi âhâdın red edilmesi için de bazı kriterler benimsemiştir. Hatîb'in haberi âhadın reddini gerektiren unsurları şu maddeler halinde sıralanabilir:

- Nakledilen haberi âhâdın aklın gerektirdiği şeylere ters düşmemesi gerekir. Zira şeriat aklın gerektirdiği şeyler ile hareket etmiş ve akla ters düşen şeyleri ise red etmiştir.
2. Kitab ve mütevâtir sünnete muhalif olmaması gerekir. Aksi taktirde haberi âhadın asılsız veya mensûh olduğu anlaşılır.
 3. İcmaa muhalif olmaması gerekir. Aksi taktirde haberi âhâdın asılsız veya mensûh olduğu anlaşılır. Çünkü ümmet sahîh olmayan bir konuda icma etmez.
 4. Bir çok kişinin bilmesinin gerekli olduğu bir konu hakkında, sadece bir kişinin bilgi sahibi olması.

⁴³ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1:, 291.

5. Âdeten vuku bulan bir şeyin bir kişi tarafından rivâyetle nakledilmesi.

Hatîb Bağdâdî bu bilgileri aktardıktan sonra, haberi âhâdın kıyasa ve umûmü'l-belvâ kaidelerine muhalif olabileceği ve bu iki sebepten dolayı haberi âhâdın red edilmeyeceğini ifade eder. Daha sonra Hatîb bu açıklamalarından sonra, Mâlikilerin haberi âhâdın kıyasa ters düşmesi ve Hanîfilerin ise haberi âhâdın umûmü'l-belvâ kriterine aykırı olması nedeniyle haberi âhâdı red ettiklerini açık bir şekilde beyan eder.⁴⁴ Diğer taraftan Hatîb Bağdâdî el-Fakîh ve'l-Mütefekkih adlı eserinde, âyetlerde olduğu gibi sünnette de hakikat-mecâz, has-a'm, mücmel-mübeyyen, gibi (usûli fıkhîya ait) yönlerin bulunduğunu ifade eder.⁴⁵

Öte yandan tespit edebildiğimiz kadarıyla İbnü's-Salâh Mukaddime'sinde doğrudan yukarıda sözü edilen âhad haberin kabulü ve reddini gerektiren hususlar hakkında bir açıklamada bulunmamıştır. Ancak İbnü's-Salâh eserinde sahîh hadîs için "sahîh hadîs senedinin başından sonuna kadar adalet ve zapt sıfatına sahip bir kişinin -kendisi gibi- adalet ve zapt sıfatına sahip olan birisinden muttasıl olarak naklettiği müsned hadistir ve bu rivâyet muallel ve şaz da değildir."⁴⁶ şeklinde bir tanıma yer vermektedir. Dolayısıyla İbnü's-Salâh direkt âhad rivâyetten söz etmeden, bir haberin sahîh olması ve kabul edilmesi için bir takım özelliklerin bulunmasının gerekli olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca İbnü's-Salâh'ın sahîh hadîs için yaptığı tanımda geçen "şaz olmama" sıfatı Hatîb'in âhad haberin kabulü için aradığı şartlar arasında geçmemektedir.

Yer yer Şâfiî'nin görüşlerinden söz eden Hatîb, bu hususla ilgili Şâfiî'den söz etmemiştir. Fakat Şâfiî Risâlesi'nde, haberi hassa diye nitelendirdiği haberi âhâd hakkında bazı açıklamalar yapmış ve haberi âhâdın delil olması için bir çok şart aramaktadır. Onun zikrettiği bu şartlar arasında Hatîb'in de haberi âhadın kabulü için zikrettiği ortak şartlar bulunmaktadır. Bu ortak şartlar, rivâyete ait râvilerin âdil olması, râvînin sika ve güvenilir olması, müdellis olmaması, akıllı olması/deli olmaması ve zapt sıfatına sahip olması şeklinde ifade edilebilir.⁴⁷

3.5. Sünnetin Nesih Etme Yönü

Sözlükte "ortadan kaldırmak; nakletmek, beyan etmek" mânalarına gelen nesh kelimesi terim olarak şer'î bir hükmün daha sonra gelen şer'î bir delille kaldırılmasını ifade eder. Neshin söz konusu olduğu durumlarda önceki hüküm mensûh, onu yürür-

⁴⁴ Bağdâdî, *al-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, 1: 354-355.

⁴⁵ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 291.

⁴⁶ İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, 11-12.

⁴⁷ Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 1. bs., (Matbaâtü'l-Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1938/1357), 369-372.

lükten kaldıran yeni hüküm veya delil nâsîh diye anılır.⁴⁸ Diğer taraftan tâbîîn devrinde özellikle sünnette nesih konusuyla ilgili değerlendirmeler ön plana çıkmaya başlamıştır. Yezîd b. Abdullah b. Şihhîr, “Kuran’ın bazı âyetleri nasıl birbirini neshediyorsa Resûlullah’ın hadislerinden bir kısmı da diğerlerini neshederdi” diyerek sünnette neshin gerçekleştiğine işaret ederken, Ebû Miclez es-Sedûsî, “Hz. Peygamber’in hadisleri de Kur’ân’ın âyetleri gibi birbirini nesheder” sözüyle onu teyit etmiştir.⁴⁹

Hatîb Bağdâdî ise, sünnetin Kur’ân-ı nesh edip etmeyeceği hususunda, Şafîî’nin konuyla ilgili görüşlerine yer vermektedir. Şöyle ki Hatîb, Şafîî’nin Rasûlullâh’ın (s.a.s.) kendince Kur’ân’ı değiştiremeyeceğinden söz eden Yûnus Sûresi’nin 15. âyetine dayanarak, Kur’ân âyetlerinin sünnetle asla nesh edilemeyeceği ve sünnetin ancak âyetleri açıklayıcı özelliği olduğu yönünde görüşe sahip olduğunu söyler.⁵⁰

Ayrıca Hatîb, sünnetin âyeti nesh edemeyeceğini söyledikten sonra, Kur’ân’ın sünneti nesh edip edemeyeceği konusunda iki ayrı görüş olduğunu ifade eder. Birinci görüşe göre sünnet Kur’ân ile nesh edilmez. Çünkü sünnetin Kur’ân ile nesh edileceği kabulünden, Kur’ân’ın sünneti açıklar özellikte olduğu görüşü anlaşılır. Diğer taraftan Hatîb bu bilgileri aktardıktan sonra, Şafîî’nin böyle bir durumda iki farklı sünnetin meydana gelmesinden, ilk sünnetin son sünneti nesh etmiş olması gerekeceği ve bunun da bir şeyin kendi misli ile nesh edileceği ve sonuç itibarıyla Şafîî’nin bu görüşü kabul etmediğini nakleder.⁵¹

İkinci görüş ise sünnetin Kur’ân ile nesh edilebileceği yönündedir. Hatîb bu görüşü ifade ettikten sonra kendisinin aynı kanaate sahip olduğunu beyan eder ve bunun için bir takım deliller aktarır. Şöyle ki konuyla ilgili olarak, korku namazından söz eden Bakara sûresinin 239. âyeti ile, hacda mahsur kalmış kişinin gücü nispetince kurban kesebileceğinden söz eden Bakara sûresinin 196. âyetini örnek gösterir ve bu âyetlerin daha önce Rasûlullâh’ın (s.a.s.) ilgili bazı uygulamalarını nesh ettiğini ifade eder.⁵²

Hatîb Bağdâdî daha sonra neshin olacağı hususlar hakkında önemli bir bilgiye yer verir ve neshin ancak iki yönlü olan namaz ve oruç gibi ibadetlerde olacağına, tek

⁴⁸ Çetin, Abdurrahman, “Nesih”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV Yayınları: 2006), 32: 579.

⁴⁹ Efendioğlu, Mehmet, “Nesih” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDV Yayınları: 2006), 32: 581, 582. Ayrıca nesih için Bk. Neisâbü’rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim, *Ma’rifetu Ulûmi’l-Hadîs ve Kemiyetu Ecnâsîh*, thk., Ahmed b. Fâris es-Selûm, (Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1974, 288-294; Yıldırım, Enbiya, *Hadiste Metin Tenkidi*, 365-387.

⁵⁰ Bağdâdî, *el-Fakîh ve’l-Mütefakkîh*, 1: 252-253.

⁵¹ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 253.

⁵² Bağdâdî, *el-Fakîh ve’l-Mütefakkîh*, 1: 253-255.

yönlü olan tevhit, Allah'ın (c.c.) zatî sıfatları, geçmiş ve gelecek hakkında naslarda geçen bilgiler hususunda söz konusu olmayacağına dikkat çeker.⁵³

Bu ifadelerden anladığımız kadarıyla Hatîb Bağdâdî, neshin dinin bütün alanları için geçerli olmadığını ifade etmektedir. Zira o neshin olacağı hususlar için, bazı durumlarda, mesela yolculukta keyfiyetinin değiştiği "namaz ibadeti" ile zaman zaman hükmünün kalktığı "oruç ibadetini" örnek olarak göstermektedir. Zira bu ibadetler tek bir şekilde ve hükümde edâ edilmemektedir. Hatîb buna karşı hiçbir şekilde neshin olmayacağı hususlar için ise mahiyeti itibari ile değişkenlik arz etmeyen tevhit inancı vb. olayları örnek göstermektedir.

Öte yandan Hatîb Bağdâdî yine *el-Fakîh*'in adlı eserinde ise nesih hakkında anlatılanlara eklenmeye değer başka bilgilere yer vermektedir. Nitekim Hatîb, âyetin âyetle nesh edilebileceği gibi, sünnetin sünnet ile âhad haberin âhad haber ile mütevâtir haberin mütevâtir haber ile nesh edilebileceğini söyler. Fakat bununla birlikte mütevâtir haberin âhad haber ile nesh edilemeyeceğini de belirtir. Çünkü ona göre kesin bilgi ifade eden haber, zannî bilgi ifade eden haber ile nesh olmaz. Hatîb'e göre söz söz ile fiil söz ile ve fiil fiil ile nesh edilir. Fakat icma ile nesh söz konusu olmaz. Zira icma Hz. Peygamber'in vefatından sonra oluşmuştur. O halde karar kılmış bir hüküm bununla nesh edilemez. Ayrıca nesh kıyasla da olmaz. Çünkü kıyas ile amel edilmesinin sahîh olması için kıyasın nassa muarız olmaması lazım. Aksi taktirde kıyasın bir hükmü kalmaz. Öte yandan nesih akıl ile de olmaz. Nitekim akıl iki türdür. Birincisi şeriât hükümlerinin kendisine muhalif olmadığı akıldır. Bu durumda nesih söz konusu olmaz. İkincisi ise şeriâtın, hilafına varid olduğu akıldır. Bu durumda ise aklın delalet ettiği bir bilgi için şeriâtın hükmünün nesh edilmesi söz konusu olamaz.⁵⁴

Öte yandan nesh konusu İbnü's-Salâh'ın Mukaddimesi'nde de ele alınmış, özellikle nesh alanında Şâfiî'nin yetkin biri olduğu söylenmiştir. Daha sonra eserde neshin tanımı "şâriin önceden koymuş olduğu bir hükmü sonradan verdiği bir hükümle yürürlükten kaldırmasıdır" şeklinde yapılmıştır. İbnü's-Salâh bu bilgilere yer verdikten sonra neshin dört şekilde mümkün olacağını söylemiştir.

1. Bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından yapılan nesih: Örneğin önceden Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından yasaklanan kabir ziyaretinin, sonradan bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından kaldırılması gibi.

⁵³ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 255-256.

⁵⁴ Bağdâdî, *a.g.e.*, 1: 333-334.

2. Sahâbî sözleri ile yapılan nesh: Örneğin asrı saadetin ilk dönemlerinde inzal olmadan yapılan cinsel ilişkinin guslü gerektirmediği haberi. Bu ruhsatın daha sonradan kaldırıldığı, bizzat sahâbîler tarafından hadîslerle beyan edilmiştir.

3. Tarih ile yapılan nesih: Şöyle ki hacamat yapan kişinin orucu bozup bozmadığı hakkında iki farklı rivâyet bulunmaktadır. Fakat orucun bozulduğuna yönelik olayın fetih yılında, bozulmayacağını olarak ifade eden olayın ise veda haccında gerçekleştiği tespit edilmesi üzerine, birinci haberde verilen hükmün nesih edildiği anlaşılmaktadır.

4. İcma ile yapılan nesih: Mesela rivâyetler arasında bir kişinin beşinci kez içki içmesi halinde öldürülmesi gerektiği yönünde bir haber mevcuttur. Fakat bu hükmün icma ile uygulanmadığı görülmektedir. O halde bu haberin ifade ettiği hüküm mensûhtur. İbnü's-Salâh'ın aktardığı bu bilgiden, İbnü's-Salâh'ın bu hususta Hatîb Bağdâdî ile aynı görüşte olmadığı düşünülmemelidir. Zira İbnü's-Salâh bu bilgileri aktardıktan sonra, icmanın ne nesih edeceğini ne de nesih edilebileceğini, fakat icmanın nesih edici bir nassın bulunduğu delalet edebileceğini ifade etmiştir.⁵⁵

SONUÇ

Hatîb Bağdâdî ve İbnü's-Salâh tarafından, muhtelif asırlarda yazılan eserlerin sünnet ve hadîs açısından karşılaştırmasını yaptık. Hatîb'in usulü fıkıh hakkında kaleme aldığı bu eserde, hadîs ve sünnet bağlamında bir çok önemli bilgiye yer verildiğini gözlemledik.

Vardığımız sonuçta Hatîb'in eserinde geçen hadîsle ilgili bazı istilahî bilgilerin nispeten farklı olduğunu tespit ettik. Zira her iki kaynakta geçen mütevâtir, müsned, Mürsel, nesih gibi bir takım kavramlar etrafında, farklı mülâhaza ve değerlendirmelerin bulunduğunu gördük.

Öte yandan Hatîb Bağdâdî'nin hadîs ve sünnet ile ilgili yaptığı yorumlar, hadîs ehli ve fıkıh ehline ait konuyla ilgili görüşlerin bir sentezi niteliğinde değerlendirilebilir. Netice itibarıyla klasik dönem âlimlerinden olan Hatîb Bağdâdî vb. âlimlere ait eserlerin mukâyeseli bir şekilde incelenmesi, satır aralarında geçen kavram ve önemli bilgilerin tespit edilmesine yardımcı olacağını düşünmekteyiz.

Kaynakça

Apaydın, H. Yunus Apaydın, "Mütevâtir", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32: 208, TDV Yayınları, 2006.

⁵⁵ İbnü's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 276-278.

- Atâbegî, Cemâluddîn Ebû'l-Muhâsin b Tağrîberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhire, fi Mulûki Mısır ve'l Kâhire*, ta'lk. Muhammed Hüseyin Şemsudîn, 1. bs., Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1992/1413.
- Çetin, Abdurrahman, "Nesih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32: 579, TDV Yayınları, 2006.
- Ertürk, Mustafa, "Haber-i Vâhid", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 14: 349, TDV Yayınları, 1996.
- Efendioğlu, Mehmet, "Nesih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32: 581-582, TDV Yayınları, 2006.
- Hamevî, Yakût, *Mu'cemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erîbi ilâ Ma'rifeti'i-Edîb*, thk. İhsân Abbâs, Beyrût :Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1993.
- Hatîb Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Alî b. Sâbit, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, el-Azâzî, thk. Adil b. Yûsuf, 1. bs., Riyâd: Dâru İbni'l-Cevzî, 1996/1417
- _____, *et-Tatfîlu ve Hikâyâtu't-Tiflîyyîne ve Ahbârihim ve Nevâdiru Kelâmihim ve Eşârihim*, (Mukaddime kısmı), bi İnâyeti Bessâm Abdulvehhâb el-Câb, (Dâru İbn Hazm, 2000/1421.
- İbn Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî, *el-Müntezamu fi Târîhi'-Mulûki ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdulkâdîr Atâ ve dğr., 1. bs., Beyrût: Dâru Kutubi'l-İlmîyye, 1992/1412
- İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-Askalânî, *Şerhu Şerhi Nuhbeti'l-Fiker, fi Mustalahâti Ehli'l-Eser*, thk., Muhammed Nizâr Temîm, ve dğr., Beyrût : Şeriketu Dâri'l-Erkâm b. el-Erkâm, ts.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemsuddîn, *Vefeyâtu'l-Ayân ve Enbâu Ebnâi'z-Zeman*, thk. İhsân Abbâs, Beyrût: Daru Sâdir, ts.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fedâ İsmâil b. Amr b. Kesîr el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, 1998/1419.
- İbn Kurfuz, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî, *el-Vefeyât*, thk. Adil Nüveyhid, Beyrût: Dâru'l-Afâki'l-Ebcedîyye, 1983/1403.
- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osmân b. Abdurrâhmân eş-Şehrezûrî, *Ulûmu'l-Hadîs*, thk. Nüreddîn el-Itr, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir-Daru'l-Fikr Dimaşk-Beyrût, ts.
- Kandemir, M.Yaşar, *Hatîb el-Bağdâdî*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 16: 452. TDV, 1997.
- _____, "İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 21: 198. TDV Yayınları: 2000.
- _____, Kandemir, M.Yaşar, "Hadis", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 15: 29, TDV, 1997.
- Kardâvî, Yusûf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, çev. Bünyamin Erul, 9: bs.. Ankara: TDVY., 2016.
- Koçyiğit, Talat, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, 1. bs., Ankara: TDVY., 1999.
- Nevevî, Muhyidîn Ebû Zekerîyyâ Yahyâ, *el-Menhelu'r-Râvî min Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Mustafâ el-Hinn, Dâru'l-Melâh, ts.
- Neîsâbûrî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs ve Kemiyetu Ecnâsîh*, thk., Ahmed b. Fâris es-Selûm, Beyrût: Dâru İbni Hazm, 1974
- Safedî, Selâhuddîn Halîl b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaûd ve dğr., (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2000/1420 Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahmân, *Fethu'l-Mugîs Şerhu Elfiyyeti'l-Hadîs li'l- İrâkî*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetu's-Selefîyye, Medîne, ts.
- Serahsî, Ahmed b. Ebî Sehl, es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, tahk., Ebû'l-Vefâ es-Serahsî, Haydarâbâd: ts.
- Suyutî, Celâleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, thk. Ebû Muaz Târik b. Avdullah, 1. bs., Riyâd: Dâru'l-Âsime 2003/1424
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs, er-Risâle, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 1. bs., Matbaâtu'l-Mustafâ el-Bâbî el-Halebî ve Evlâdih, 1938/1357.

- Tahhân, Mahmûd, *Teysîru Mustalahi'l-Hadîs*, el-İskenderîyye: Merkezu'l-Adnî li'd-Dirâsât,1415.
- Ünal, İsmâil Hakkı, *İmâm Ebû Hanîfe'nin Hadîs anlayışı ve Hanefî Mezhebi'nin Hadîs Metodu*, 15. bs., Ankara: DİBY., 2012.
- Yıldırım, Enbiya, *Hadîster Metin Tenkidi*, , İstanbul: Rağbet Yayınları , 2014.
- Yücel, Ahmed, *Hadîs Tarihi*, 24. bs., İstanbul: MÜİFVY., 2016.
- _____, *Hadîs Usûlü*, 21. bs.. İstanbûl: MÜİFVY., 2015.
- Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî, *Bulğetu'l-Erîb fî Mustalahi Âsâri'l-Habîb*, Haleb, Mektebetu'l-Matbûâtî'l-İslâmîyye, ts.
- Zehebî, Şemsuddîn Muhammed Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, thk., Şuayb el-Arnâûd ve dğr., , 1. bs., Beyrût: Muessesetu'r-Risâle 1982/1402.
- Ziriklî, Hayru'd-Dîn, *Kamûsu't-Terâcim li Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâ*, 15. bs., Beyrût: Dâru'l-İlm li Melâyîn, 2002.

STRUCTURED ABSTRACT

The science of hadith is a branch of science that is important in terms of categorizing the hadiths that give the authority to accept or reject a hadith. The concepts and definitions contained in this branch of science are expressed in certain and narrow notions after the maturation process of this science. Is it possible to come across different concepts and definitions in the studies conducted in various periods for these concepts and definitions taken by the scholars of hadith? In order to realize this in more detail, we wanted to examine two works accepted in this field. These works are two important works of Al-Khatib al-Baghdadi (d. 463/1071) and Ibn al-Salah al-Shahrazûrî (d. 643/1245), who are known as Hadiths.

These two important works are written by Al-Khatib al-Baghdadi, "Al Faqih and Mutffaqih" and İbn al-Salâh's book called "Ulum al-Hadith", which is known as Mukaddime (Abstract). Al-Khatib al-Baghdadi's work called "Al Faqih and Mutffaqih", which was written hundreds of years ago during the period of "advancers", speaks largely of the fiqh method. However, it also includes important issues in the field of hadith method. Ibn Salah's work called "Ulum al-Hadith" is a work written in the field of hadith sciences which was accepted as reference. The main purpose of our preference for this work of Al-Khatib al-Baghdadi is to examine the various explanations about hadith and sunnah in a work written with a faqih tendency. Then, by comparing these explanations with the related subjects mentioned in "Ulum al-Hadith", which is accepted as a reference, to determine different interpretations and approaches.

In both works we compared the subjects related to the hadith sciences and found that there were some important different interpretations between them.

1. The Definition of Sunnah

Al-Khatib al-Baghdadi describes sunnah as the things done for complying (and taking measurements). Later, Al-Khatib included in the definition that was accepted by the majority of scholars about sunnah. Khatib describes sunnah as the things or actions that are made by the Prophet Muhammed (PBUH) to be followed (and taken to measure)”. Ibn al-Salah, on the other hand, describes the definition of sunnah, "only things that are proportioned to the Prophet Muhammed (PBUH)", blended in the definition of the hadith.

2. The Direction of Sunnah to be Revelation Informal Metluv

Al-Khatib al-Baghdadi conveys various comments on the fact that sunnah is a revelation, although it is not based on any features mentioned in the Holy Quran. Accor-

ding to our research, we do not find any information or comment regarding that Sunnah is considered in terms of being informal in the "Mukaddime" (Abstract) of Ibn al-Salah.

3. Frequent Hadiths

Al-Khatib al-Baghdadi says that sunnah is divided into two parts; hearing one by one or knowing from narratives. In the first part, the sunnah itself is heard from Prophet Muhammed (PBUH) himself. The second part of the narrated sunnah is given information about Prophet Muhammed (PBUH). Sunnah, which is of this nature, is evaluated from two perspectives; In terms of the deed, these are divided into two groups as "frequent" (Mutawater) and "unique" (Ahad).

Later, Al-Khatib al-Baghdadi says that the trustee is divided into two as parts; frequent verbally and frequent by meaning. According to him, frequent verbally, the Messenger of Allah (PBUH) from Mecca to Medina to emigrate, zakat, fasting, such as giving information about events and practices. On the other hand, they are narrated by many people but expressing common meaning. Against this, Ibn Salah, without going to the dual grouping of Al-Khatib for the "frequent", evaluated the news as an independent concept, not as a kind of common news, and Al-Khatib al-Baghdadi was also subject to fiqh by using this name, not to the people of Hadith.

4. Unique (Ahad) hadiths

While Al-Khatib al-Baghdadi believes that unique (Ahad) hadith is one level lower than "frequent" (Mutawater), he categorize unique hadith in two parts; Mosnad and Morsal. Ibn al-Salah explained Morsal hadith in more details and provided important information in his book, "Mukaddime". Ibn al-Salah described that Morsal hadith is a hadith that was narrated directly from the followers (the second generation of prophet Muhammad duration). However, Ibn al-Salah talked about three different definitions that he had made for the Morsal hadith. Ibn's-Salâh then refers to the fact that there is a type of Morsal in the form of Jurisprudence that is accepted from the companions of the prophet Muhammad (PBUH).

5. The direction of sunnah

Al-Khatib, after saying that the sunnah cannot abrogate the verse, he says that there are two separate views as to whether the Qur'an can abolish the sunnah. According to the first view, sunnah is not abrogated by the Qur'an. Because the acceptance of sunnah of the Qur'an by the Qur'an, the Qur'an is understood to explain the sunnah. The second view is that sunnah can be abrogated by the Qur'an.

Khatib, after expressing this view, declares that he has the same opinion and gives some evidence for this. On the other hand, the subject of provision was also discussed in his book, Mukaddime, and it was said that Shafi'i was a competent person especially in the area of provision. Later on, the definition of provision in the work was made as "the repeal of a provision that the poet had put beforehand with a provision it gave later". After providing this information, Ibn al-Salah said that the prophecy would be possible in four ways.